

EXPULZAREA ROMILOR NOMAZI NETOȚI, DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ, ÎN PERIOADA 1831-1834

Romii în istoria spațiului românesc, înaintea secolului XIX

Prima atestare a romilor în acest spațiu are loc la 3 octombrie 1385, când domnul Țării Românești, Dan I, dăruiește, între altele, mănăstirii Tismana, posesiunile care aparținuseră anterior mănăstirii Vodița. Printre diverse bunuri donate înainte de Vladislav I mănăstirii Vodița, ctitoria sa, cândva între 1370-1371, se aflau și 40 de sălașe de „ațigani”¹.

Așa cum se poate observa încă din primul document despre romi, condiția lor era aceea de robi. Acest statut, comun mării majorități a romilor din Țara Românească și Moldova, însemna dreptul proprietarilor de a vinde, cumpăra sau schimba robi (indiferent dacă prin astfel de tranzacții se despărțeau familii), obligații nelimitate de muncă, din partea lor, interdicția căsătoriei fără acordul stăpânilor, dreptul de judecată al stăpânului (cu interdicția formală a uciderii robului). Robia romilor, în cele două țări românești, se va menține până la jumătatea secolului al XIX-lea, când are loc dezrobirea.

Istoria romilor în cele aproximativ cinci secole de robie a fost studiată din două perspective și a clasificat romii astfel: după stăpânirea în care se aflau, identificându-se trei categorii de romi – domnești, mănăstirești și particulari², iar după criteriul modului de viață – romi sedentari și nomazi. Inițial, toți romii care ajungeau pe teritoriul țării erau robi domnești, unii dintre ei fiind apoi vânduți sau donați mănăstirilor sau particularilor. În ceea ce privește modul de viață, majoritatea robilor domnești erau nomazi, ocupându-se cu meșteșuguri care presupuneau un mod de viață itinerant (de exemplu, ursari, căldărari). Robii mănăstirești sau ai particularilor – cei mai mulți dintre ei – au fost sedentarizați pentru a putea fi utilizați ca muncitori pe moșii sau ca meșteșugari la curțile boierești sau la mănăstiri (cum era cazul fierarilor)³.

Romii nomazi la începutul secolului al XIX-lea

De-a lungul primelor secole ale existenței lor în Țara Românească (XIV-XVIII), legislativul și administrația țării nu s-au preocupat în mod special de romii nomazi. Singurele preocupări au constat în reglementarea obligațiilor acestora față de proprietari, precum și în tentative de a împiedica încercările de fugă peste granițe, sau de la un stăpân la altul. Măsurile de sedentarizare

¹ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, I, București, 1966, p. 19-22.

² G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, p. 26-65.

³ V. Achim, *Țiganii în istoria României*, București, 1998 (în continuare: Achim, *Țiganii*), p. 34-37.

forțată și asimilare, care se regăsesc în Imperiul Habsburgic din timpul Mariei Tereza și al lui Iosif al II-lea, nu se întâlnesc decât în foarte mică măsură în spațiul românesc din aceeași perioadă⁴.

Secolul al XIX-lea este cel în care interesul pentru romi - și implicit față de nomadismul lor - se amplifică și se modifică în Principatele Române, sub influența ideilor Europei occidentale, aduse aici de călătorii străini sau de tinerii boieri care studiau în Franța sau Germania. De-a lungul acestui secol se afirmă un curent aboliționist tot mai puternic, crește interesul pentru studierea culturii poporului rom și se fac propuneri pentru îmbunătățirea soartei robilor.

Una dintre personalitățile cu cele mai intense preocupări față de romi, în această perioadă, a fost Mihail Kogălniceanu. În *Schiță asupra moravurilor și limbii țiganilor*, publicată la Berlin, în 1837, acesta face câteva aprecieri deosebit de importante privind situația romilor din Țara Românească și Moldova la începutul secolului XIX. Studiind lucrarea sa se pot distinge majoritatea elementelor ce caracterizează pe romi în imaginarul european: nomadismul, ca mod de viață marginal, meseriile infame, ereziile, pauperitatea, impuritatea care are ca surse stigmatul infam al culorii și viața în păduri, și chiar acuzația de antropofagie⁵.

Clasificând pe romi după modul de viață, Kogălniceanu distinge două categorii: vătrașii și lăieșii. Lăieșii, nomazi, ar rătăci prin țară și ar fi singurii care mai păstrează limba și obiceiurile, spre deosebire de vătrașii sedentarizați care și-au pierdut specificul etnic și „nu mai pot fi deosebiți de moldoveni și valahi”⁶, aflându-se pe o treaptă superioară de asimilare. Rezultă deci, din scrierea lui Kogălniceanu, un model pozitiv, al romului sedentar, agricultor, asimilat lingvistic și comportamental comunității românești în care trăiește, opus unui model negativ, al nomadului asocial, necreștin, care nu muncește, hoț, criminal, periculos pentru liniștea și ordinea societății.

Această viziune antitetice se întâlnește și la călătorii străini prin Țările Române și chiar la nivelul administrației Principatelor. Astfel, la 28 Aprilie 1831, la București, Obșteasca Adunare Extraordinară de Revizie întocmește un „aședement ce privește la depărtarea și petrecerea întru rătăcire a clasului Țiganilor Statului și ai mănăstirilor și ai tuturor celorlalți particulari de obște”⁷.

⁴ Astfel, la 13 august 1786, N. Mavrogheni dă o carte „cătra țiganii lăieși domnesci, că au trimesu Vodă duhovnici să-i boteze și să-i sfătuesca a merge la biserica, că n-au nici o lege și nici o rânduială până acum. Duhovnicii vor primi lefă de la vistierie ca să-i învețe pravoslavnică credință și fără nici o cheltuială să-i boteze și să-i îngrijească”. Cf. V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, II, București, 1892, p. 50.

⁵ *Robia țiganilor în Țările Române*, București, 2000, p. 248-249.

⁶ *Ibidem*, p. 245.

⁷ *Analele Parlamentare ale României. Țara Românească*, I/I, București, Imprimeria Statului, 1890, p. 516.

În cele „opt fețe”, așezământul descrie fiecare tagmă de robi romi și propune diverse măsuri pentru fiecare dintre ele. La capitolul 6, referitor la netoți se spune: „Țigarii Netoți, cari de vreo 40 de ani sînt veniți în pământul țerei din Țara Nemțească și se adună în familii peste 50, aceștia măcar de sînt din tagma Ursarilor, dar pentru ale lor urîte obiceiuri, sînt sub această numire de Netoți. Fiind-că aceștia nici un meșteșug nu au, ci se îndeletnicesc bărbații și femeile numai la fapte netebnice, adică la hrăpiri de lucruri și bani de prin sate, la jefuiri în drumuri pe căletori, și de multe ori la ucideri, iar mai vertos că nici o lege nu au, murdari și spurcați cu totul la hrana și îmbrăcămintea lor, aceștia ca niște vâtemători obștei și de puțin folos Statului, se se isgonescă din Principat a se duce la locul de unde au venit”⁸.

Dintre toate cele șase categorii de romi ai statului, numai netoților le este rezervat un asemenea regim. Deși, conform aceluiași „aședement”, majoritatea robilor din celelalte categorii erau tot nomazi, măsurile prevăzute pentru ei sunt diferite. Adunarea a stabilit pentru aceștia măsuri de creștinare și sedentarizare, recomandând extinderea aceluiași măsuri și pentru nomazii particularilor.

Câteva luni mai târziu, la 1 iulie 1831, intră în vigoare Regulamentul Organic al Țării Românești care cuprinde și un *Reglement pentru statornicirea țiganilor*. Acesta urmărește „îmbunătățirea moralicească” și materială a stării romilor robi ai statului și rezolvarea unei poveri pentru administrația și locuitorii țării⁹. Conform acestuia, statul se arăta dispus să renunțe la acei robi ai săi, pe care unii particulari se vor arăta dispuși a-i așeza pe moșiile lor pentru a fi folosiți la diverse munci, acordându-le și scutiri de dări pe un an. Aici, cea mai importantă dintre „pricinile sălbăticiunii și a nelegiuitelor lor fapte” a fost considerată depărtarea romilor nomazi de „dogmile sfintei noastre relighii” creștine. Din acest motiv, se cere Mitropoliei o preocupare sporită pentru botezarea, cununia și înmormântarea creștinească a romilor¹⁰.

Așa cum se poate observa din hotărârile Adunării Obștești și din textul Regulamentului Organic, principalele preocupări ale statului în legătură cu robii nomazi din Țara Românească țin de sedentarizarea și creștinarea acestora, numai o mică parte, reprezentată de netoți, urmând a fi expulzată în țara lor de proveniență – „Țara Nemțească”.

Expulzarea romilor netoți

În contextul socio-legislativ prezentat mai sus și în conformitate cu decizia Obșteștii Adunări Extraordinare de Revizie, la 25 august 1831, începe,

⁸ *Ibidem*, p. 514.

⁹ *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei* (ed. P. Negulescu, G. Alexianu), București, 1944, p. 257.

¹⁰ *Ibidem*, p. 259.

în Țara Românească, „mărginirea netoșilor din Prințipat în Turcia”¹¹. Cu această activitate a fost însărcinat să se ocupe Vornicul Temnițelor, dregător care apare după hotărârea Obșteștii Adunări din 17 martie 1831, prin care se adaugă atribuțiilor Ispravnicului Țiganilor Statului și administrarea temnițelor¹².

Încă de la început trebuie remarcat că această activitate nu este în totală concordanță cu hotărârea Obșteștii Adunări, expulzarea făcându-se, nu în „Țara Nemțească”, ci în Turcia.

Până la 3 noiembrie 1831, între Vornicia Dinlăuntru, Vornicia Temnițelor și Comitetul Carantinilor are loc o corespondență prin care se hotărăște „a lor izgonire ci de se va găsi cu cale, îndată după trecerea boalei holerei. De ace să aduce prin mila stăpânirii toți la un loc nefiind vreun număr de familii însemnat și cunoscuți de îndestui”¹³.

Un prim grup de 13 familii de netoși, însumând aproximativ 70 de suflete, ce se afla sub paza Vorniciei Temnițelor, este escortat până la Carantina Giurgiu. Carantina urma „a nu mai pricinui cea mai mică întârziere la trecerea lor ... [și] a înlesni trecerea numiților țigani, cu orice mijloc va socoti mai îndemânatec”¹⁴. Astfel, la data de 3 noiembrie, prin schela Giurgiu, sunt trecute 14 familii de romi nomazi, poruncindu-se ca „satele de pe toată marginea Dunării din acel ținut să îngrijească cu neadormire spre a nu mai îngădui a lor pășire înapoi”. Majoritatea numelor din tabelul acestor familii trecute peste Dunăre sunt Grecul, Mihail sau Radul¹⁵, ceea ce poate fi interpretat ca încă o contradicție a afirmațiilor Obșteștii Adunări, a provenienței netoșilor de la nord de Carpați.

Cât privește pe romii netoși din Oltenia, Vornicia Temnițelor cere ajutorul Spătăriei pentru prinderea și grabnica lor trecere peste Dunăre:

„Subt No 465, încunoștiințăm cinstitei Spătării punerea la cale ce s-au făcut de aceasta Dvornicie spre izgonirea netoșilor din Principat peste Dunăre, au cerut ajutor pentru prinderea și acelor ce stăruiesc pân cuprinsul Valahiei Mici. Și până acum văzând încă tăcere [...] a se adresărisi tot sub aceeași cerere, adăugând ca să binevoiască cinstita Spătărie a nu mijloci întârziere cu trimiterea la acea Dvornicie a acelor porunci către cine va binechibzui, căci vremea fiind povârnită spre iarnă, se împiedică grabnica îndeplinire a aceștii pricini”¹⁶.

¹¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Vornicia Temnițelor*, dosar 15/1831, f. 1.

¹² *Analele Parlamentare ale României. Țara Românească*, p. 8.

¹³ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Vornicia Temnițelor*, dosar 15/1831, f. 3-8.

¹⁴ *Ibidem*, f. 5.

¹⁵ *Ibidem*, f. 18.

¹⁶ *Ibidem*, f. 20.

Pentru întreaga Țară Românească, a fost orânduit subocârmuitorul țiganilor statului, care, ajutat de Spătărie, Carantine și zapcii urma să cutreiere țara pentru prinderea tuturor netoșilor și trecerea lor în Turcia. Acest dregător era unicul responsabil de rezultatele acestei acțiuni și i se cerea să nu se lase corupt sau înduplecat să ierte de expulzare vreun netot:

„Dvornicia te orânduiește pe dumneata și îți scrie fără întârziere să pășești după netoșii ce au mai rămas în Principat, pe lângă familiile ce s-au trecut prin schela Giurgiului, pentru care spre știința-ți se alătură foaie. Și îndată ce le vei dovedi, veri unde măcar, făcându-le de toate și până la cel mai mic suflet zapis, să-i întărești sub cea mai bună pază, cu ajutorul ce vei avea de la cei ce cinstita Spadărie rânduiește prin poruncile ce ți să dă. Și așa să-i cobori la schela ce va cădea mai cu apropiere și înlesnire, unde prin înlesnirea a însuși dumnealui directorul acelei Carantini, după poruncile cinstitului Comitet; încredințându-te pe lângă aceea să se treacă [...] în Turcia, neîndrăznind a lăsa în Principat vreun suflet dintre netoșii, pentru hatâr sau interes; căci după cercetările ce sunt a se face, descoperindu-se asupra-ți o asemenea lucrare, vei fi căzut sub prearâspundere. Apoi luând înștiințare cu foaie pe anume de toți aceia subt iscălitura dumnealui directorului carantini să te întorci la Dvornicie.

Poruncim dumneavoastră: zapciilor și vouă tuturor bulucbașilor, vătașilor și țiganilor statului, să dați orânduitului tot ajutorul.

4 noiembrie 1831¹⁷.

Operațiunea decurgea normal, toate instituțiile statului solicitate acordau sprijinul convenit Vorniciei Temnițelor, iar romii netoși erau ușor de găsit și de prins iarna, când, ca toți robii nomazi, se așezau în preajma unui sat, întrerupându-și până în primăvară pribegia prin Principat. Numai că oamenii Vorniciei s-au lovit de o piedică de netrecut – administrația turcească de la sud de Dunăre. Filele 37-70, vorbesc de problemele pricinuite Vorniciei și ocârmuirilor județelor limitrofe Dunării, de refuzul Pașei de Nicopole de a-i accepta pe netoși, mai ales că nu există nici o dovadă a vreunei încercări de obținere a acordului turcilor pentru trecerea netoșilor în Turcia:

„Au venit o șeică de dincolo, de la Nicopole, trimis de la Pașa, cu netoșii. N-au vrut să-i priimiască și i-au întorsu înapoi la gura Oltului [...] Căpitanul căpitanii Izlaz, decembrie 11, 1831¹⁸.

Grupurile mari, compacte, de romi retrimise de Pașă în Principat ridică noi probleme: erau mai greu de controlat datorită numărului mare, trebuiau păziți pentru a nu se risipi, iar pentru a fi menținuți laolaltă, sub pază, trebuiau eforturi mari ale administrației pentru a fi hrăniți și supravegheați:

¹⁷ *Ibidem*, f. 21.

¹⁸ *Ibidem*, f. 39.

„Măria Sa, Pașa de la Nicopole, neîngăduind a netoșilor hălăduire acolo, i-au întors iarăși în Principat, și numiții au cugetat împrăștiere și lucrare relelor năravuri, poruncindu-se de cinstita Dvornicie ca să se ia măsuri spre a nu se răsipii prin sate”¹⁹, iar „pentru îndestularea lor s-au slobozit porunca stăpânirii către toate otcârmuirile, ca să le dea trebuincioasele, măcar cu plata din capitația lor”²⁰. Pe lângă lămuriri legate de subiectul „mărginirii peste Dunăre”, se pot trage concluzii și despre aspectele juridico-fiscale ale statutului romilor netoși - ei plăteau capitație statului, la fel ca toți ceilalți robi romi nomazi sau sedentari, și deci nu erau nefolositori („de nici un folos Statului”), cum argumenta Obșteasca Adunare decizia izgonirii lor din țară.

Confruntată cu toate aceste probleme, în luna ianuarie 1832, Vornicia își îndreaptă demersurile către o nouă modalitate de soluționare a problemei romilor netoși din Principat. Subocârmuitorul țiganilor statului este însărcinat cu împărțirea acestora „pe la vătășiile de țigani”, unde li se vor distribui cantități de mălai și vor fi supravegheați pentru a nu se întoarce la „vechile lor obiceiuri”²¹. Însă nici această măsură nu are rezultatul scontat, netoșii împotrindu-se sedentarizării și fugind la foarte scurt timp de la vătășiile de țigani pe unde fuseseră împărțiți, așa cum reiese din raportul subocârmuitorului țiganilor statului, din 3 februarie 1832²².

În aceste condiții, la 29 aprilie 1832, Vornicia Temnițelor inițiază împărțirea romilor netoși particularilor, care urmau să-i sedentarizeze, să-i folosească în agricultură sau la diverse meșteșuguri, răspunzând în schimb de plata capitației cuvenite statului:

„Vornicia temnițelor Țării Românești, 1832, aprilie 29
Cinstitei Vistierii

Familiile netoșilor ce se găsesc în acest Principat, s-au fost hotărât ca să-i izgonească în alte țări, spre liniștea obștii, după urâtele lor purtări, precum este știut cinstitei Vistierii. Această Dvornicie, împuțernicită de porunca ce au avut, măcar de i-au și trecut în Turcia, cu îndestule necezuri. Dar ca niște nesuferiți, neprimindu-se, i-au întors înapoi, și îndată ei iarăși n-au încetat a se lăți la furtișaguri, jafuri, și multe altele. A lor înfrânare se socotește neputincioasă, căci fiind slobozi și întru umblare prin păduri și locuri dosnice, nimeni nu li se poate împotrivi, decât dacă se va împărți ca printr-o mică câtime pe la cei ce vor voi și cari-i răspunzându-le capitația pe tot anul, să asigureze și stăpânirea, că nu va îngădui a lor întreprindere în vechile năravuri și osebit statornicindu-i, să-i supuie la munci și meșteșuguri, apoi să poată face

¹⁹ *Ibidem*, f. 41.

²⁰ *Ibidem*, f. 57.

²¹ *Ibidem*, f. 61.

²² *Ibidem*, f. 106.

o bună ispravă în felul acestei împrejurări. Subt o asemenea cerere s-au arătat către Dvornicie câteva fețe, cu aceasta însă, că plătind capitația familiilor ce vor lua în zapis pe veșnicie, apoi iarăși pe veșnicie, pe tot acele familii să le prenumere de bune și drepte ale lor. Și fiindcă de se va binejudeca aceasta împrejurare este totodată primitoare de câteva folosințe: întâiu cu [...] supărările ce purta obștea de la dânșii cu nestatornicirea ce avea din loc în loc; iar al doilea, că stăpânirea nepierzând folosul de capitația lor, precum fusese hotărât după toată cuviința, o câștiga printr-un chip aparat de toată supărarea ce întâmpina cu dânșii de la drumăși și proprietari, cu plângere de prăzi, ba încă cu acest mijloc să poate aduce pe viitorime neamul aceasta ce nu era atârnat de nici o lege din lume, care de moral și civilizație cuviincioasă. De aceea și nu lipsește a face cunoscut cinstitei Vistierii și de hotărârea ce va da în această pricină vă voi împărtăși pe Dvornicie cu cinstit răspuns.”²³

Împărțirea robilor netoți ai statului la particulari a fost aprobată de Vistierie, care cere și un „catastih de toate sufletele”²⁴ și cu „averea ce se va găsi la dânșii”²⁵. Acesta trebuia să fie întocmit de subocârmuitorul Țiganilor statului.

Pentru început, Vornicia Dinlăuntru a poruncit tuturor ocârmuitorilor de județe, precum și subocârmuitorilor de plăși, ca orice ceată de netoți va fi văzută să fie prinsă și trimisă cu pază la Vornicia Temnițelor²⁶. Acolo unde netoții sunt prea numeroși și se împotrivesc prinderii, sunt trimiși în ajutor dorobanți²⁷. După ce ajung la Vornicia Temnițelor, robii netoți sunt dați cu „atestaturi” pe la particulari care se vor arăta interesați.

La 2 iulie 1834, considerându-se că toți romii netoți au fost prinși, înregistrați și dați particularilor, vornicul temnițelor trimite Vistieriei lista nominală cuvenită. Conform acesteia, este vorba de 38 de familii, însumând 267 de suflete, împărțite mai multor particulari, toți boieri cu diverse dregătorii sau doctori de la carantine²⁸.

Relațiile nomazilor cu administrația Țării Românești după anul 1834

Deși oficial sedentarizarea netoților se încheiase la 2 iulie 1834, există încă dovezi că aceasta nu era pe deplin finalizată²⁹. De asemenea, netoții nu erau singurii romi nomazi din Țara Românească. La 1840, marele vornic dinlăuntru spune într-o dare de seamă că mai sunt încă, neținând seama de

²³ *Ibidem*, f. 122.

²⁴ *Ibidem*, f. 180.

²⁵ *Ibidem*, f. 146.

²⁶ *Ibidem*, f. 200, 234, 236-244, 314.

²⁷ *Ibidem*, f. 258.

²⁸ *Ibidem*, f. 667-670.

²⁹ *Ibidem*, f. 415, 488, 605, 637.

robii particularilor sau mănăstirești, „5.672 familii de țigani ai Statului, pentru a căror statornicire se lucrează neîncetat”³⁰, iar la 28 august 1843 o „circulară a departamentului de interne, obligă pe proprietari ca în curs de 18 luni dela data circularii să îngrijească a-și statornici țiganii, căci altfel o va face stăpânirea pe domeniul statului pentru țiganii rătăcitori ce se va găsi”³¹.

Începând din anul 1832, în baza „legii pentru îndreptarea orânduiei țiganilor statului”, o parte din zeciuiala robilor statului era folosită la răscumpărarea robilor particulari, care erau astfel eliberați și destinați, dacă era cazul, sedentarizării, de cele mai multe ori pe moșii și în folosul unor mari boieri³². Măsurile de distribuire gratuită a robilor nomazi netoți ai statului către particulari, din perioada 1832-1834, erau, așadar, contemporane cu legi prin care robii romi erau eliberați cu despăgubirea stăpânilor lor.

Acestă lipsă de concordanță, ca și activitățile contradictorii din acțiunile de „civilizare” ale Țării Românești în privința robilor săi romi, demonstrează că în anii Regulamentelor Organice nu s-a încercat, după cum spune Regulamentul, „îmbunătățirea soartei țiganilor”, ci sedentarizarea forțată și asimilarea romilor.

Cazul „mărginirii netoților din Principat în Turcia” este unul deosebit, prin desfășurare și amploare, dar nu unul singular în istoria modernă a României. La fel s-a întâmplat și cu evreii: „Încă de la 1834, Ghica Vodă porunci autorităților să ție registre cu toți Jidovii din Principat, să expulzeze pe cei ce nu puteau justifica mijloace îndestulătoare de existență și să nu primească alții decât cu pașapoarte, și pentru o ședere de o lună numai”³³.

Supraviețuirea limbii și culturii romilor nomazi, cu influențe asupra întâzierii și încetinirii procesului asimilării romilor sedentari, se datorează ineficienței administrației românești în demersurile sale de „civilizare”. Pe parcursul secolelor XIX și XX se mai înregistrează, nu doar în Țara Românească, ci și în Moldova și Transilvania, încercări de rezolvare a problemei romilor și a nomazilor, în special.

PETRE FLORIN MANOLE
Centrul de Studii Rome, Universitatea din București

³⁰ I.C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic. 1834-1848*, București, 1915 (în continuare: Filitti, *Domniile române*), p. 96.

³¹ *Ibidem*, p. 288.

³² Achim, *Țiganii*.

³³ Filitti, *Domniile române*, p. 28.

THE EXPULSION OF NOMAD GIPSIES FROM WALLACHIA
BETWEEN 1831-1834
Summary

The study makes a general overview of the situation of Gipsies from Wallachia in the nineteenth century. The Gipsies are described according to the type of lords they had: the prince, the monasteries or private lords, as well as according to the life style, sedentary or nomad. The work deals mainly with the expulsion of a part of the nomad Gipsies from Wallachia in 1831-1834. The study is based on official records. The author assesses the efficiency of the measures carried out by administrative authorities.